

РОЗДІЛ 12 ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

УДК 378.134

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/169>

ПЕДАГОГІЗАЦІЯ УТВЕРДЖЕННЯ ЕТИЧНИХ СТАНДАРТІВ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 081 «ПРАВО»

PEDAGOGIZING THE ESTABLISHMENT OF ETHICAL STANDARDS IN THE TRAINING OF HIGHER EDUCATION STUDENTS OF SPECIALTY 081 "LAW"

Білека А.А., к.ю.н., доцент,

доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Кузнецова Л.В., к.ю.н., доцент,

тимчасово виконуюча обов'язки декана факультету права та гуманітаристики
Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова

В статті авторки висвітлюють питання підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності 081 «Право» згідно із затвердженими Міністерством освіти і науки України стандарти. Зроблено наголос на освітніх компонентах та акцентують увагу на морально-етичних якостях майбутнього правника. Високі якості завжди за будь-яких умов були невід'ємною складовою юридичної професії, професійного статусу правника, необхідним елементом здійснення ним своїх фахових функцій, і навпаки, низька моральна культура юриста – є одним з показників його професійної непридатності. Авторки зазначають, що одним із факторів формування майбутнього юриста як професіонала є його етична складова, що включає в себе етичну культуру та виховання.

Саме етична складова культури правника на думку авторок покликана забезпечити духовно-ціннісну сферу правотворчості та правозастосування. В статті зазначається, що поряд з професійними компетентностями, необхідними майбутньому юристу в його повсякденній професійній етичну складову правника та його морально-етичний рівень культури не можна ігнорувати в освітньому процесі, так як невілвання нормами моралі та правовими цінностями в повсякденному житті призводить до порушення норм права, законності, що тягне за собою такі негативні якості: перевищення службових повноважень, зловживання владою, всюдозволеність. Складовою етичною культури є моральна свідомість, тобто набір соціально-юридичних конструкцій, як то: поняття, уявлення, судження про суспільні та загальнолюдські цінності, якими повинен керуватися юрист в процесі правотворчої та правозастосовчої діяльності.

Авторки наводять джерельну базу в частині етичних вимог до роботи юриста та дають їх короткий аналіз, тим самим підтверджуючи усталене правило, що мораль і право тісно переплітаються, адже норми права і норми моралі є соціальними нормами.

Ключові слова: юрист, правник, етика, мораль, право, стандарт, правова норма, кодекс поведінки.

In the article, the authors highlight the issue of training applicants for higher education in specialty 081 "Law" in accordance with the standards approved by the Ministry of Education and Science of Ukraine. Emphasis is placed on educational components and emphasis is placed on the moral and ethical qualities of the future lawyer. High qualities have always, under any conditions, been an integral part of the legal profession, the professional status of an employee, a necessary element for him to perform his professional functions, and vice versa, the low moral culture of a lawyer is one of the indicators of his professional unsuitability. The authors note that one of the factors in the formation of a future lawyer as a professional is his ethical component, which includes his ethical culture and education.

According to the authors, it is the ethical component of the lawyer's culture that is designed to ensure the spiritual and value sphere of law-making and law enforcement. The article states that, along with the professional competences necessary for a future lawyer in his everyday professional life, the ethical component of a future lawyer and his moral and ethical level of culture cannot be ignored in the educational process, since failure to obey the norms of morality and legal values in everyday life leads to violations of norms rights, legality and entails the following negative qualities: exceeding official powers, abuse of power, permissiveness. A component of ethical culture is moral consciousness, that is, a set of socio-legal constructions, such as: concepts, ideas, judgments about social and universal values, which a lawyer should be guided by in the process of law-making and law-enforcement activities.

The author provides a source base in terms of ethical requirements for the work of a lawyer and provides a brief analysis of them, thereby confirming the established rule that morality and law are closely intertwined, because legal norms and moral norms are social norms.

Key words: lawyer, lawyer, ethics, morality, law, standard, legal norm, code of conduct.

Постановка проблеми. Наразі юридична освіта в Україні в черговий раз проходить трансформаційні зміни, викликані в першу чергу своєрідними процесами та наміром України вступати до Європейського Союзу. Формування сучасної соціально-правової держави з розвинутою економічною інфраструктурою та зміцнення воєнно-промислового комплексу держави не можлива без належного кадрового потенціалу, особливо фахівців в галузі права. Вища юридична освіта займає особливе місце в освітній системі України та є ключовою в наявній соціально-економічній ситуації нашої країни. Саме тому, юридична освіта займає ключову позицію в соціально-економічній ситуації для держави та потребує свого удосконалення. Нажаль різноманітні реалії нашого

життя не охоплюються законодавчою базою, люди змушені самі обирати власну модель поведінки, яка не завжди є правильною і саме юрист має коригувати таку поведінку шляхом запровадження нових підходів в правозастосовчій діяльності.

Аналіз наукових досліджень. Питання етичних вимог до майбутнього правника досліджували: Бахновська І. П., Гапотій В. Д., Куліда О. О., Куренда Л., Куртакова О. О., Лалуєва А. О., Малютін І. А., Теліженко Л. В. Не дивлячись на значну кількість публікацій питання етики юриста залишається актуальним.

Мета статті. Висвітлити місце етичних компонентів в освітньому процесі підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності 081 «Право».

Виклад основного матеріалу. Інтегруючись до Європейського Союзу стає зрозумілим той факт, що належна та дієва реалізація прав і свобод людини та громадянина, а тим самим і їхній безпосередній захист можливі лише в стабільно розвиненому суспільстві, де панує дотримання закону та неприпустимості порушення правопорядку. А, це, можливо лише за наявності компетентних фахівців юридичного профілю, що безумовно визначається якістю їхньої підготовки у закладах вищої освіти [8, с. 308].

Глобалізаційні процеси, що відбуваються в Україні, викликані виборюванням власної державності, а тим самим утвердженням в світовому суспільстві України як дійсної правової держави з невід’ємним атрибутом – верховенства права в усіх його проявах поставили в чергових раз питання модернізації вищої юридичної освіти метою якої є підготовка правників, які володіють належним рівнем компетентностей. Поняття «компетентність» з’явилося у науковому вжитку в 60–70-х роках минулого століття, насамперед у контексті лінгвістичних теорій, невдовзі цей термін почали активно застосовувати дослідники професійної діяльності та управління. В Законі України «Про вищу освіту» компетентність визначається як здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих [14]. Саме тому в березні 2022 року наказом Міністерства освіти і науки України були внесені зміни до стандарту вищої освіти зі спеціальності 081 Право для першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти [15]. Оволодіння кожним компонентом професійної компетентності й характеризує належний рівень її розвитку у майбутніх юристів.

Ірина Зошій в своєму дисертаційному дослідженні зазначає, що професійна компетентність майбутніх юристів пов’язана зі змістом юридичної діяльності і зорієнтована на забезпечення її конкретних вимог; вона необхідна для забезпечення процесу використання отриманих фахових знань та умінь для вирішення певних проблем; вона забезпечує реалізацію певної здатності майбутнього фахівця в ситуаціях реального професійного життя; професійна компетентність як динамічне утворення формується, розвивається та проявляється в процесі набуття досвіду; вона функціонує як сформована готовність розв’язувати проблемні професійні завдання [3].

У відповідності до статті 10 Закону України «Про вищу освіту» стандарт вищої освіти – це сукупність вимог до освітніх програм вищої освіти, які є спільними для всіх освітніх програм у межах певного рівня вищої освіти та спеціальності, який розробляються для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності відповідно до Національної рамки кваліфікацій і використовуються для визначення та оцінювання якості вищої освіти та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти (наукових установ), результатів навчання за відповідними спеціальностями [14].

Система юридичної освіти набуває нового змісту і змінюється відповідно до нових суспільних потреб. Підготовка майбутніх правників з урахуванням специфіки їх подальшої роботи, що полягає в роботі з людьми та нестандартними життєвими ситуаціями вимагає не тільки достатньої бази професійних навичок, а й вміння правильно моделювати власну поведінку з кожним клієнтом. Актуальним завданням стає пошук інноваційних форм і методів підготовки юристів: від розроблення і введення в навчальні плани нових перспективних дисциплін до впровадження інноваційних методик викладання правничих наук. Тому, під час підготовки правників варто звернути увагу й на етичну складову майбутнього юриста, яка закладена в Стандарті вищої освіти зі спеціальності 081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, зокрема: ЗК13. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній

системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя. СК3. Цінування та повага до гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння її правової природи [16] та Стандарти для другого (магістерського) рівня вищої освіти, зокрема: СК12. Здатність утверджувати етичні стандарти правничої діяльності, стандарти професійної незалежності та відповідальності правника [15].

Таким чином, заклад вищої освіти під час підготовки майбутнього правника має застосувати педагогізацію юридичної освіти, яку В. Омеляненко передбачає наступним чином:

- реалізацію навчального процесу в найсучаснішому культурологічному інноваційному режимі, в основу якого покладено імперативність культури й моралі;
- проектування компетентнісно орієнтованого освітнього процесу на засадах гуманоцентристської парадигми;
- створення професійно-розвивального, культурологічного середовища, яке надасть змогу вибудувати індивідуальні освітні траєкторії, адресно орієнтовані на розвиток і становлення висококомпетентної й високодуховної особистості майбутнього фахівця-правознавця;
- включення особистості студента до різноманітних видів професійної взаємодії на основі співпраці, професійного діалогу, взаєморозуміння з іншими, що, своєю чергою, зумовлено розвитком комунікативних та інформаційних компетентностей, які дають змогу вибудувати конструктивну взаємодію на етичних засадах з оточуючим середовищем: навчальним чи виробничим;
- формування умінь самовираження, за допомогою способів виявлення особистісної та професійної індивідуальності, опанування способів саморегуляції, саморозвитку та самовдосконалення [11, с. 433].

На думку І. А. Малитюна юридична діяльність має багатоаспектний характер. Перш за все, це наукова діяльність у галузі права, законотворча, виконавча, судова діяльність. Це також діяльність слідчого, прокурора, адвоката, нотаріуса тощо. Переважно даний вид діяльності пов’язаний зі здійсненням певних владних повноважень, застосуванням влади згідно закону, тому важливим у даній діяльності поряд з морально-етичними є також наявність ділових якостей юриста, які вимагають від нього швидко і правильно знаходити найкращий підхід до розв’язання проблемних ситуацій і найкоротший шлях до прийняття самостійних обґрунтованих рішень, виходячи з наданої законом компетенції, повноважень і засобів. Ділові якості також виявляються в умінні робити кваліфікований аналіз ситуації в складних обставинах, мати варіанти альтернативних рішень, з наступним вибором найрезультативнішого з них, приймати єдине правильне рішення, чітко ставити завдання підлеглим і здійснювати ефективний контроль за їх виконанням, бути самокритичним в оцінюванні підсумків діяльності виконаної роботи [10, с. 67].

Анна Куртакова вважає, що будь-яка область професійної діяльності людини володіє певним набором специфічних особливостей, правил і етичних норм. Професійна етика регулює моральні відносини між людьми в трудовій сфері. Іншими словами можна сказати, що це поняття являє собою сукупність певних моральних норм, що визначають ставлення людини до його професійному обов’язку. А юрист повинен бути високоінтелектуальною людиною, який здатен до неординарного мислення, високої самоорганізації, величезної працездатності, щоб із виру постійно мінливої інформації вишукувати основне задля досягнення бажаного результату та вирішення складних проблем [9, с. 195].

Не секрет, що праву та моралі притаманна така властивість як нормативність, саме вона дає можливість впливати та формувати модель поведінки людей. Як норми права так і норми моралі наділені загальним характером та обов’язковими для їх виконання і дотримання, вони формують стандарти та нормативи, які регулюють сис-

тему суспільних цінностей і утворюють поведінку людей. Кожна держава виконує свої функції у відповідних правових формах, серед яких провідна роль належить нормативно-правовим та локально-правовим актам. Під час підготовки правників варто пам'ятати, що юридична діяльність ґрунтується на основоположних ідеях, принципах і засадах, формалізація яких відбувається шляхом закріплення в текстах нормативно-правових або корпоративних актів. Зокрема:

1. Кодекс суддівської етики, в статті 4 якого говориться, що порушення правил етичної поведінки не можуть самі по собі застосовуватися як підстави для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності та визначати ступінь їх вини [6].

2. В преамбулі Правил адвокатської етики зазначено, що надзвичайна важливість функціонального навантаження адвокатури вимагає від адвокатів слідування високим етичним стандартам поведінки. При цьому специфіка, комплексний характер обов'язків, що покладені на адвокатуру, обумовлюють необхідність збалансування засад служіння адвоката інтересам окремого клієнта та інтересам суспільства в цілому, дотримання принципів законності і верховенства права [12].

3. Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів визначає основні принципи, моральні норми та правила прокурорської етики, якими повинні керуватися прокурори при виконанні своїх службових обов'язків та поза службою [4].

4. Метою Кодексу правил професійної етики нотаріусів України є здійснення нотаріальної діяльності з максимальною користю для суспільства та нотаріуса, шляхом об'єднання етичних цінностей та надаючи їм характеру етичних правил, якими нотаріус повинен керуватися, виконуючи свої професійні обов'язки. Кодекс регулює беззаперечне дотримання встановлених правил поведінки нотаріуса і санкції за їх порушення [5].

5. Проект етичного кодексу юридичного бізнесу встановлює ключові етичні засади ефективного, раціонального та добросовісного функціонування ринку юридичних послуг, підвищення рівня правової культури, правової свідомості, а також запобігання використанню неетичних практик, пов'язаних із наданням юридичних послуг. Юристи як

представники правничої професії дбають про забезпечення прав і свобод людини, несуть особливу відповідальність перед суспільством за втілення в життя принципу верховенства права, справедливості, розбудову правової держави, розвиток правосвідомості та юридичної професії [3].

6. Правила етичної поведінки поліцейських є узагальненим зібранням професійно-етичних вимог щодо правил поведінки поліцейських та спрямовані на забезпечення служіння поліції суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку на засадах етики та загальнолюдських цінностей [13].

Таким чином, кожен юрист в своїй професійній діяльності повинен керуватися спеціальними документами, що стосуються його етичної поведінки.

Сучасна соціокультурна ситуація, яка безпосередньо пов'язана з духовно-моральними змінами, викликаними політичним та соціально-економічним станом в державі покликана максимально зорієнтуватися на баланс інтересів суспільства, держави та особистості. Процес формування у здобувачів вищої освіти морально-етичних якостей та перетворення їх на стійкі погляди та переконання, що виявляються у відносинах до професійної діяльності, особистісно-професійного самовдосконалення, у діячів, вчинках та поведінці є запровадженням в освітній процес етичних стандартів. Так, як формування етичної культури у здобувачів вищої освіти можливе за оптимальних педагогічних умов, що полягає в пошуку та реалізації в навчально-виховній роботі сучасних освітніх технологій; подальшого удосконалення соціально-педагогічної складової змісту навчання, етичного наповнення навчальних дисциплін; інтенсифікації виховної функції науково-педагогічних працівників, кураторів; посилення впливу студентських колективів та їх самоврядних структур щодо залучення студентів до участі в інтелектуально-пізнавальній, культурно-просвітницькій та громадській діяльності.

Висновок. В процесі інтеграції України до світової та європейської правової спільноти постало нагальне питання модернізації юридичної освіти в частині її соціологізації, яка має буди побудована на на засадах морального та культурного розвитку особистості здобувача вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахновська І.П., Лалуєва А.О. Правосвідомість юриста: шляхи формування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 20–23.
2. Етичний кодекс юридичного бізнесу: Робочий проект Асоціації правників України. URL: https://uba.ua/documents/1PR/Etychnii_kodeks_yurydychnogo_biznesu.pdf.
3. Зошій І.В. Психологічні умови формування професійної компетентності майбутніх юристів: дис...к.психолог.наук: 19.00.07. Острог, 2018. 289 с. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/8732/1/zohiy.pdf>
4. Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів: Рішення всеукраїнської конференції прокурорів від 27.04.2017р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001900-17#Text>.
5. Кодекс правил професійної етики нотаріусів України. URL: <https://npu.ua/wpcontent/uploads/2018/06/>
6. Кодекс суддівської етики: Рішення з'їзду суддів України від 22.02.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13#Text>
7. Кришталь Т. М., Білека А. А. Кодекс професійної етики співробітника підрозділу ДСНС України: рекомендації щодо розробки та запровадження = professional ethics code for the officials of units of sses in ukraine: guidelines for development and implementation. *Вісник НУЦЗУ. Серія: Державне управління*. 2017. Вип. 1(6). С. 236–244.
8. Кузнецова Л.В. Мовна комунікація здобувача вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» Організаційно-управлінське та економіко-правове забезпечення діяльності Єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ): *Матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф., м. Черкаси, 16 берез. 2023 р. – Черкаси*: видавець Вовчок О. Ю., 2023. С. 308–310.
9. Куртакова О.О. Професійна культура юриста. *Вісник науки і освіти*. 2022. № 1. С. 193–203.
10. Малітун І.А. Формування морально-етичних, ділових якостей юристів – важливий чинник становлення правової держави. *Правове регулювання економіки*. 2013. № 13. С. 65–72.
11. Омеляненко В.В. Педагогізація підготовки майбутніх бакалаврів з правознавства – системотвірний фактор морально-етичного стилю їхньої професійної діяльності. *Педагогіка формування творчої особисті у вищій школі і загальноосвітніх школах*. 2018. № 58–59. С. 431–437.
12. Правила адвокатської етики: Рішення звітно-виборчого з'їзду адвокатів України від 09.06.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>.
13. Правила етичної поведінки поліцейських. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 09.11.2016 № 1179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16#Text>
14. Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 року № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
15. Про затвердження стандарту вищої освіти зі спеціальності 081 Право для другого (магістерського) рівня вищої освіти: Наказ МОН України від 20.07.2022р. № 643. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/07/21/081-pravo-magistr-zizminami-643-20032023.pdf>
16. Про затвердження стандарту вищої освіти зі спеціальності 081 Право для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: Наказ МОН України від 20.07.2022р. № 644. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/07/21/081-pravo-bakalavr-vi-zminami-644-20.03.2023.pdf>.